

Austatud kohtunikud, head täiskogu külalised!

Alustan praegu esimest korda elus ettekannet, milleks seadus lausa kohustab. Samas tunnistan, et seisan teie ees hea meelega. Mul ei ole piinlik ega ebamugav anda ülevaadet Eesti kohtu- ja õigussüsteemi arengust. Hoolimata sellest, et mu senine ametiaeg justiitsministrina jääb lühikeseks ning lõviosas ulatuvad täna käsitletavate projektide või reformide juured kaugele, on mul rõõm tõdeda, et ministeeriumi tegemistes on olnud ka uut ja kiiresti ellu viidut.

Aga kõigepealt ikka inimestest. Hästi hea meel on **uute kohtujuhtide** üle. 1. jaanuaril asus Tallinna halduskohut juhtima Kristjan Siigur, Tartu kohtute uus kohtudirektor on Mari-Liis Lipstok ja Harju maakohtus Hans Moks. Kõigile kolmele ametikohale oli tugevate kandidaatidega konkurss, nii et need juhid on seda positsiooni tõesti soovinud ja nad on täis tahet süsteemi arendada. Lisan ühe väikse mõttena tänase täiskogu põhiteema ehk kohtunike järelkasvu kohta, et just karismaatilised, targad kohtujuhid muudavad kohtuasutused atraktiivseks tööandjaks. Nad annavad oma osa sellesse, et andekate ja teotahteliste juristide karjäärivalikus oleks kindel koht ka kohtunikuametil.

Tulen nüüd inimeste ja kohtuhalduse reformide juurde. **Kohtulike registrite halduskorralduse reform** on hoo sisse saanud ja seadus on jõustunud. Seni neljas maakohtus tegutsenud registrid on koondatud Tartu maakohtu alla ja Viru maakohtu direktor Virve Altuhova tegutseb aasta lõpust alates ka uues vastutusrikkas rollis registrite valdkonna kohtudirektorina. Kuna registripidamine on muutunud täiselektrooniliseks, toimikud ja teenused on digitaalsed, siis oligi võimalik tuua registripidamine ühe kohtu alla. Sellega on loodud eeldused registripidamise kulude optimeerimiseks ja vabanevat ressursi saab kasutada selleks, et maksta registreid pidavatele kohtuteenistujatele väärilist töötasu. Seni pole see olnud võimalik. Samuti on suur muudatus see, et alates jaanuarist peab Harju maakohtu asemel pärimisregistrit notarite koda.

Edasi õigusemõistmise juurde, ja esmalt täitunud lootustest. Tänu sellele, et Harju maakohtus 2013. aastal alanud **tõhusama õigusemõistmise projekt** on andnud häid tulemusi, saime käesolevaks aastaks lisaraha. Selle eest jätkame kohtujuristide värbamist Tartu kohtutesse ja viime ümberkorraldused ellu ka Tallinna haldus- ja ringkonnakohtus ning Viru ja Pärnu maakohtus. Harju maakohtu kahe aasta saavutused menetlusaegade lühendamisel näitasid rahajagajatele, et kohtusüsteemi tasub lisaraha investeerida, sest muutused viiakse ellu ülearuse viivitusega ja jätkusuutlikult.

Põgusalt ka õigusemõistmise ühtsetest eesmärkidest. Kohtutes on arutatud ja kõik kohtujuhid on kinnitanud, et lisaraha toel tehtavad muudatused mitte ainult ei lühenda keskmist menetlusaega, vaid lubavad seada veel ühe eesmärgi. Nimelt selle, et asja arutamine ühes kohtuastmes ei võtaks üle aasta, kui just menetlusosaline pole tagaotsitav või menetlus pole menetlusseadustike kohaselt peatatud. See tähendab, et üle aasta kestev kohtumenetlus muutub erandiks. Ei olegi esmatähtis, kas eesmärk

täidetakse kahe või kolme aastaga – tähtsaim on see, et peate seda suunda mõistlikuks ja olete valmis pingutama.

Tahan rõhutada, et kiirus ei ole kindlasti ülimuslik eesmärk. Seda, et mõistlik menetlus-aeg kuulub kvaliteetse kohtumenetluse tunnuste hulka, arutati juba eelmisel täiskogul. Ka tõhusama õigusemõistmise projekti kokkulepetes on rõhutatud, et menetluse kiirus ei tohi tulla menetluse kvaliteedi arvel.

2014. aasta **menetlusstatistika** näitab, et kohtumenetlus on muutunud kiiremaks. Samuti oli 2014. aasta lõpus üle kolmeaastase kestvusega lahendamata kohtuasju meeldivalt vähe: 131 tsiviil-, 56 kriminaal- ja 22 haldusasja. Oluline on rõhutada, et võrreldes aastaga 2007 on menetluses olevate vanade asjade hulk vähenenud üle kümne korra. Statistikal ma rohkem ei peatu, sest esmase ülevaate olete saanud 2014. aasta kokkuvõtetest ning esimese ja teise astme kohtute siseveebis avaldatud andmetest, mida kohtute analüütikud on kindlasti ka täpsemalt analüüsinud.

Et igapäevatööks vajalikud andmed oleksid kohtunikule hõlpsasti kättesaadavad, arendatakse tänavu mugavat ja ülevaatlikku esmase menetlusstatistika andmestikku. Samuti on kavas sätestada menetlusstatistika kajastamise ja kogumise põhimõtted ühtses statistikametoodikas. Statistika teema lõpetuseks olgu nimetatud nende probleemide koguhulk, millele teie kohtunike olete 2014. aasta jooksul lahenduse leidnud. Maakohtutes lahendati ligi 28 000 tsiviilasja, 15 000 kriminaalasja ja 10 000 väärteoasja. Halduskohtutes lahendati 3400 haldusasja. Ringkonnakohtutes lahendati määruskaebe- ja apellatsioonimenetluses kokku 3000 tsiviilasja, 2300 kriminaal-väärteomenetlusasja ning 1600 haldusasja.

Teisalt tahaksin positiivse kõrval juhtida teie tähelepanu tõsiasjale, et palgauuringute järgi on kohtu tugipersonal olnud juba aastaid alamakstud ning ka 2014. aastal oli kohtuametnike palgatase avaliku teenistuse võrdluses viimaste hulgas. Üks põhjus on kindlasti see, et igal aastal kaetakse ametnike palgafondi ja kohtu majandamisvahendite arvel aina rohkem **kolmandate isikute ja menetlusdokumentide kättetoimetamise kulusid**. Luban siin, et kohtuametnikele konkurentsivõimelise palga tagamine saab ministeeriumi üheks prioriteediks.

Eelmisel täiskogul oli toonane justiitsminister kindel, et täna peatatakse pikemalt **digitaalse kohtutoimiku projektil**. Ma ei taha tema ootusi petta. Projektirühm on olnud tegus, digitoimiku prototüüp on valmis ja meile ta meeldib. Huvilistele kohtunikele ja kohtuametnikele anname toimiku katsetamiseks juba selle aasta lõpus, kuid ma ei hõika välja kuupäeva, millal oleme valmis pabertoimikust loobuma. Ka kohtute haldamise nõukoda, kus projekt on leidnud põhimõttelise toetuse, on valmis arutama täisdigitaalsele toimikule õigusliku tähenduse andmist alles siis, kui töövahendit on piisavalt proovitud ja kasutuskogemus on julgustav.

Jätkan kohtusüsteemi vahetult puudutavate arengutega. Kriminaalpoliitika vallas jõustus aasta alguses hulk olulisi seadusemuudatusi, millest kaalukaima osa moodustab **karistusõiguse revisjoniga** seonduv. Ligi kolm aastat tööd nõudnud eelnõu menetlus kulges plaani järgi: kui eelmisel aastal väljendas justiitsminister teie ees seistes lootust, et käesoleva aasta alguseks on muudatused jõustunud ja kohtunikke koolitatud, siis nii ongi läinud. Mäletatavasti tegi ettepaneku karistusõigust revideerida just eelmine riigikohtu esimees Märt Rask, kes arvas 2010. aastal riigikogus, et loodame õiguskorra tagamisel liiga palju karistusõigusele ja kogu valdkond tuleks üle vaadata. Eelnõu valmistas ette kodifitseerimiskomisjon, milles oli märkimisväärne roll ka riigikohtu esimehel Priit Pikamäel. Suur tänu sulle ja teistele kaasa löönud kohtunikele selle eest!

Siiski ei ammendu kohtu roll põhiväärtuste eest seisjana karistustes ega isegi mitte kohtuotsustes. Tähtis on ka see, kuidas kulgeb otsuseni viiv protsess. Seetõttu tegeleb justiitsministeerium intensiivselt **kriminaalmenetluse seadustiku** muutmise eelnõuga, mis puudutab **kannatanute õigusi**. Eesti õigus viiakse kooskõlla Euroopa Liidu direktiiviga, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded. Eelnõu esimene versioon saadeti kohtutele arvamuse andmiseks eelmise suve lõpul. Tahan tänada eriti põhjaliku panuse eest Tartu maakohut, aga enesestmõistetavalt ka riigikohut. Loodame, et kui eelnõu lähiajal taas arvamuste kogumiseks laiali saadetakse, on ka ülejäänud kohtud sama aktiivsed. Mõistagi on kohtute arvamused hinnatud ja oodatud teistegi eelnõude puhul.

Kuriteoohvrite kohtlemine menetluses on esiplaanil ka teises väga tähtsas ja mahukas dokumendis, mille kallal justiitsministeerium on viimasel ajal kõvasti vaeva näinud. Selleks on **vägivalla ennetamise strateegia 2015–2020**, mis on vägivalla vähendamise arengukava jätk. Nii strateegias kui ka varem mainitud direktiivis on kaalukas osa sellel, et teise ohvristumise vältimiseks antaks ohvrile menetluse käigu kohta piisavat infot ja ta ei peaks menetluse raames süüdistatavaga kokku puutuma. Seni on vähe tähelepanu pööratud ohvrit ja tunnistajat toetavale kohtlemisele kriminaalmenetluses ning spetsiaalselt sel eesmärgil menetlejate koolitamisele. Seda vajakajäämist kavatsame nii eelnõuga kui ka strateegia raames parandada.

Kuriteoohvrite õiguste kõrval ei ole me hetkekski unustanud **kahtlustatavate, süüdistatavate ja teiste kriminaalmenetluse mõjualasse sattuvate isikute õigusi**. Eelmistel aastatel on olnud juttu isikute põhiõiguste tagamisest kriminaalmenetluses ja Tartu ülikooli selleteemalisest analüüsist. Seadusemuudatuste visandamiseks käis koos laiapõhjaline töörühm ja koostati eelnõu, mis puudutab ennekõike kaht põhiõigusi enam riivavat menetlustoimingut: vahistamist ja läbiotsimist. Eelnõu peamine eesmärk on suurendada mõlema toimingu puhul kohtulikku kontrolli. Üks siht anda kohtunikele iga kord konkreetse juhtumi põhjal võimalus otsustada, kui pikaks ajaks on põhjust isikut vahistada. Teine oluline uuendus on see, et kui seni kontrollitakse vahistamise

põhjendatust süüdistatava initsiatiivil, siis edaspidi peaks prokurör taotlema vahistamise pikendamist. Kuna eelnõuga tehtavad muudatused eeldavad ka lisaressurssi kohtute eelarvesse, ei jõua need sätted jõustuda enne 2016. aasta sügist.

Selles seaduseelnõus on ka teisi kohtunike töös olulisi muudatusi. Näiteks kõrvaldatakse kassatsioon-, teistmis- ja määruskaebuste menetlemise põhjendamatud erinevused. Tugevamat vastukaja tekitab kohtunikkonnas ehk see, et katkematu kohtumenetluse regulatsioon muudetakse senisest märksa paindlikumaks. Kohtumenetluse pooled, eelkõige kohtud, on viie aasta kogemuse toel jõudnud veendumusele, et kui tahame kaotada pikad järjekorrad kriminaalasjade arutama asumiseks ja jõuda kohtulahendini tõhusamalt, siis on vaja kohtumenetluse katkematu rakendamise korda muuta.

Ministeeriumile on edaspidigi tähtis tagada **menetlusõiguse ja päriselu harmoonia**. Seetõttu ei ole liiga kujundlik arvata, et kriminaalmenetluse seadustikku tuleb kiiresti arenevas maailmas vaadata kui elusorganismi. Oleme plaaninud selle õigusteadlaste ja praktikute meeskonnaga lähiaastatel rahulikult ja põhjalikult üle vaadata. Esimene täitmist ootav lünk on kriminaalmenetluse digitaalne külg – pean silmas digitaalsete tõendite kogumist ja muudatusi, mis toetaksid digitaalsele kriminaaltoimikule üleminekut. Peale selle oleme markeerinud ka sellised põhimõttelised teemad nagu eeluurimiskohtuniku roll ja menetlust tagavate toimingute mitmekesistamine. Tänavu loodame probleemid välja selgitada ja ootame siin kohtunike aktiivset panust.

Pean tunnistama, et **õiguspoliitika** vallas on kõige-kõige olulisemaid tegevusi ja seadusemuudatusi keeruline välja noppida. Sest kohtute ja kohtunike tööd puudutab ju ühel või teisel moel enamik seadusemuudatusi ja õiguspoliitilisi tegevusi.

Alustan kohtunike kõige igapäevasemast tööriistast – menetlusõigusest.

Halduskohtumenetluses ei ole veel põhjust edusammudest rääkida, kuigi muutmisvajadus on olemas. Kohtute haldamise nõukoda tegi mullu ministeeriumile ettepaneku vaadata üle eelkõige see halduskohtumenetluse regulatsiooni osa, mis puudutab vangide kaebusi, määruskaebemenetlust ja sarikaebajaid. Ministeeriumil tuleb tänavu koostöös kohtutega leida halduskohtute töökoormusega toimetulekuks sellised lahendused, mis tagaksid isikutele õiguse pöörduda kohtusse, kuid annaksid samal ajal kohtule võimaluse tegelda sisuliste kaebustega, mitte lõputute määruskaebuste menetlemisega.

Tsiviilkohtumenetlusõiguses on heameel tõdeda, et Euroopa Liidu kohtuotsuste täitmise ja tunnustamise asjus on pikkade läbirääkimiste tulemusena Brüsseli I määrust muudetud ja nii kaob ära vajadus kohtulahendeid enne täitmisele pööramist tunnustada. Edaspidi lasub vaidlustamise ja kohtusse pöördumise koormus kostjal ehk täitemenetluse võlgnikul, kelle suhtes lahendit täitma asutakse. Vaidlustada saab pärast täitemenetluse alustamist täitemenetluse käigus. Vaidlustamise aluseid ei ole muudetud.

Kui järele mõelda, siis ilmselt olete nõus, et tegu on kaunis haruldase õigusloomelise muudatusega, sest see vähendab kohtute tööd.

Kohtute tööd puudutab ka **lapsega suhtlemise korra probleemistik**. Riigikohus tegi juba 2013. aastal lahendi, milles juhtis tähelepanu, et lapse suhtlusõigust puudutavat tsiviilkohtumenetlust ja täitemenetlust tuleb kindlasti ajakohastada. Sellele järgnes eelmisel sügisel halduskohtu lahend, milles kohus jõudis järeldusele, et riik on lapse ja vanema suhtluskorra tagamisel jätnud olulised asjad tegemata. Nii ei ole vanema ja lapse suhtlemist reguleeriva eripärase kohtulahendi täitmise kord täitemenetluse seadustikus piisavalt selgelt reguleeritud. Seda tuleb parandada. On tähtis, et kohtulahendit kui riigi kehtestatud kohustust täidetaks tõhusalt ja kiiresti, kuid samal ajal on tegu delikaatse olukorraga, kus igasugune vanemate konflikt mõjutab last.

Kuna selles asjas on nii õiguslikke kui ka praktilisi probleeme, peab lahendus, kuidas muuta lapse suhtlusõiguse täitmine paremaks, tulema tihedas koostöös kohtunike, sotsiaaltöötajate, täiturite ja lastevanematega ning nende esindajatega.

Kuid küsimus ei ole ainult täitmisel. Head kohtunikud, kasutangi nüüd võimalust esitada teile oma suurim soov, millele tõhusama õigusemõistmise teema juures viitasin. On palju küsitud, et mida peetakse silmas, kui räägitakse, et rohkesti kohtujuriste värvates anname kohtunikele võimaluse keskenduda sisulisele õigusemõistmisele. Et mis see siis täpselt on, mida kohtunik saab nüüd rohkem teha? Olen mõelnud, et perekonnaasjades saab kasutada ja kasvatada seda usaldust, mida inimesed kohtuniku suhtes tunnevad – saab konflikti osalisi lepitada, neid ära kuulata, näidata neile teed parima lahenduse poole. Selline käik ei pruugi olla see, mida osaline on ihanud, aga kui ta on saanud lahendusest ja selle saamisloost aru ning mõistab, miks see lapsele hea on, siis on lahendust ka parem täita ja nii saab vähendada edasiste kohtuvaidluste tõenäosust.

Korraks veel tagasi täitmise tõhustamise juurde. Sel talvel võetakse eeldatavasti vastu täitemenetluse seadustiku muudatused, mis puudutavad esmajoones elatise sissenõudmise tõhustamist. Eelnõu seostub otseselt kohtute tööga, sest mitmeid uusi meetmeid, näiteks juhtimisõiguse peatamist, saab rakendada täituri taotlusel kohus.

Üks tähtis teema on olnud **kiirlaenu ja tarbijaõigused**. Õiguskorras on küll kogu aeg olnud nii-öelda intelligentsed õiguskaitsevahendid – näiteks tüüptingimuste tühisus, krediidikulukuse ülempiir ja muu –, aga nende rakendamisega on olnud probleeme. Nüüd juba pikaajaline praktika näitab hästi, et keskmisele kiirlaenuvõtjale – noorele, kogemusteta ja kehva haridusega inimesele – käib nende vahendite kasutamine üle jõu. Seetõttu on kiirlaenu jagamist ohjeldatud mitmel rindel. Eesmärk on allutada kiirlaenuandjate tegevus finantsinspektsiooni järelevalvele ja anda tarbijakaitseametile

õigus kontrollida tüüptingimuste seadusele vastavust ning korrastatud on reklaamiturgu.

Justiitsministeerium on parlamendile esitanud kaks eelnõu, mis puudutavad kiir-laenulepinguid: esiteks krediidikulukuse määra fikseerimiseks ja teiseks sissenõudmiskulude piiramiseks. Plaanime tänavu tegelda ka refinantseerimislepingute regulatsiooniga. Hea meel on tõdeda, et kohtud on kogu aeg rakendanud seaduses antud võimalust mõista välja üksnes mõistlikud sissenõudmiskulud. Kuid üldjuhul ei olegi ju probleeme nende vaidlustega, mis kohtusse jõuavad. Probleemid on nende kaasustega, kus inimene maksab vastu vaidlemata ära kõik inkassofirma nõuded, võttes selleks sageli uue laenu. Uus regulatsioon võimaldab nii tarbijakaitseasutusel kui ka finantsjärelevalvel selliseid probleeme ennetada.

Selleks et häid muudatusi teaksid ja neist oskaksid abi saada ka venekeelsed inimesed, võtsime läinud aastal tõsiselt käsile **vene emakeelega inimeste õigusteadlikkuse edendamise**. Kiirkorras sai vene keelde tõlgitud 52 seadust ja muudetud veebiportaali Jurist Aitab teenused kättesaadavaks ka vene keeles. Vajadus seaduste tõlgete, venekeelse esmatasandi õigusinfo ja õigusnõustamise järele on olnud terav. Pole saladus, et ka kohtud on pidanud selle puudujäägiga tegelema ning andnud esmatasandi nõu nii telefoni teel kui ka kantseleis, sest ei ole olnud kohta, kuhu abi vajavat inimest juhatada.

Kuid probleem on olnud ka kvaliteetse tõlketeenuse kättesaadavus ja **vandetõlkide** puudus. Et tagada kvaliteetne tõlge, antakse ametlike tõlgete ainupädevus järk-järgult üle vandetõlkidele. Alates sellest aastast võivad ametlikku tõlget eesti keelest võõrkeelde teha ainult vandetõlgid ja 2020. aastal antakse pädevus üle ka vastupidisel tõlkesuunal. Kui eelmise täiskogu ajal oli meil 29 vandetõlki, siis praeguseks on meil vannutatud kokku 46 vandetõlki. Jätkame eksamite korraldamist ning käesoleval aastal toimub ka uus vene keele vandetõlgi eksam.

Aga et erksamad kuulajad ei peaks juttu mu pikast kõnelemisest väsinutele hiljem ümber tõlkima, siis on aeg ettekanne lõpetada. Meie läbisaamine on olnud meeldiv ning suhted ja arutelud on olnud konstruktiivsed. Ma tänan teid selle toetuse eest, mida olen ministrina kogenud, ning loodan, et meie koostöö jätkub ka tulevikus. Just seepärast palun mind vabandada, et ei saa kahjuks teie tööisele täiskogule jääda, aga ees seisab veel palju tööd – muidugi hea valimistulemuse nimel. Ikka tänusõnadega ja heade soovidega, töökalt täiskogu jätku!